

תורת השלומים

אברות הזמן רקומות אור וצל,
זיו לבנת צפירת-זוף ושתור הליל.
שיא הרי רום ומצולות תהום
גיד פלס-עולם יעצרו דם.
בתקיפות סהר ונכני גל
קרב עו בין יש ומחסור חל.
קרק אור חשמל המוכב רב
ימסרד אפסי-עד בקו.
בין גלגל-רום בחצל אין-גבול
קארק גלמוד תחול חול.
גוף ספל היא בתהו שט,
בן-מור עודף זעיר וקט,
או ניצוץ אש, העף כחץ
בישימון חשכת ליל-אין-קץ.
שריג זפן מלתרג על עץ כביר-און —
דמיונו כאדם משפע רב-הון,
מתפתלה הזמורה ולוחצה בעווז,
ומאום מן הגזע לא תוכל חמוס.

ובכן אל תתירא בן-אוני נרש -
 לא יגזל האל אף משפט העש.
 כלילות דפנים מתקשטים מדברות-הדרור
 ויבזרה לתקיף לכוד ממשל ונבור.
 נתקפה גורלך ? אל תדאג שור ! טס
 קל-כנף ממרחק לך חבל-מנת ;
 וכל מה שזכך הטבע באשר הוא שם
 אם שט הוא ברם או באבן הוא גם,
 מצולות-ים יעבר, יבקע לבתל
 ונדבך אתריך וקוף כצל.

בעודני נער וכבר חשקה נפשי לכתוב מהקר על השלומים; כי עוד
 מקדמות נערותי סבור הייתי, שבנידון זה יתרון לחיים מן התיאולוגיה ונעלה
 דעת העם על התורה אשר יורוהו הדרשנים. החעזרות וההוכחות, אשר כהן
 אפשר להוציא את הלך הזה, היו מצודדות את דמויני בקסמי חליפותיהן
 הרבות לאין קץ, ולא משו מנגדי אפילו בשנתי. כי תעודות כאלה משמשים
 כלי המלאכה אשר בידניו, הלחם אשר בסלנו, מאורעות השוק, אחוזת הנחלה
 ובית הדירה שלנו, ברכות השלום, הנגע והמאס שבין הבריות, החיבות והמלכות,
 השפעת אפיו של אדם, טיבם וכשרונם של כל הבריות. ועוד סבור הייתי, כי
 לקח זה עלול לגלות לבני-אדם את מאור האלהות ואת הפעולה ההוה וקיימת
 אשר לנשמת העולם הזה, החפשיה כליל מן המסירה והקבלה, ומתוך כך יוכל
 לב האדם להשקיע את עצמו באין מעצור בתהום אהבת עולם, בהתיחדו עם
 אותו היש, שהיה ויהיה מעולם ועד עולם, מפני שהוא מצוי ומתקיים באותה
 שעה קיום כמש. ועוד נדמה לי, שאלמלי אפשר היה להביע את התורה הזאת
 בדבר ים, שיש בהם אף מקצת מעין אותם גלויי הזוהר, אשר בהם אמת זומתגית לנו
 לעתים, כי אז היה יכול כזהיר להאיר לנו בשעות האפלה הרבות אשר בימי
 חיינו ובנחיתות העקלקלות שאנו הולכים בהן, ולא יתן לנו לתעות מעל דרכנו.
 חזוק לתשוקתי זאת כצאתי לאהר זמן בדרשה אחת ששמעתי בבית
 התפלה. הדרשן, שהיה נודע להללה כירא ותרד, נשא את משאו, בנוסח הרגיל
 אצל הדרשנים כמין זה. על יום הדין שלעהיד לבוא. מוצא דבריו היה, כי אין
 דין ומשפט נעשה בעולם הזה, כי דרך הרשעים צלחה וכי כנה הצדיקים אך
 צדה ועוני; ואחר הדברים האלה בא לידי מסקנה, על סכך ההגיון ופסוקים
 כתבתי הקודש, כי אלה ואלה יקבלו את גבולם בעולם הבא כפעלים. קהל

השומעים לא מצא כנראה בתורה זו שים פגם. כפי שאפשר היה לייבחהו, נפוצו הנאספים, כחום עבודת אלהים, מבלי להעיר על הדרשה אף הערה כל-שהוא. אפס מה היה צביונה של תורה זו? מה היה כונתו של הדרשן באמרו, כי הצדיקים אומללים הם בחיי העולם הזה? וכי סבור היה, כי בהים וקרקות, משרות כבודות, יין, סוסים ובגדי תפארה דק נחלת פורעי מוסר הם, תחת אשר אנשים יראי שמים חיים חיי עוני ובוז, אלא שסופם לקבל שלומים לעתיד לבוא, בהנתן גם להם לאחר זמן אותם הקנינים עצמם: מניות של בנקים, שקים מלאים דינרי זהב, צלילי ציד ויין שמפני? זה היה כנראה הגמול המכיון ברבריו, הוא ולא אחר. או האומנם כן לזה, שהצדיקים יקבלו בשכרם את היכולת להתפלל ולשבח את המקום באין מעצור? לאהב את הבריות ולשמשם? הלא את זאת יכולים הם לעשות גם עכשיו. המסקנה הנכונה, אשר המחזיק בהורה זו צריך היה לבוא אליה, תהיה מעין זו: גם לנו צפויים ימים טובים כימים אשר לרשעי הדור בעולם הזה, או, אם יחשוב את מחשבתו עד גמר תכליתה, יאמר כזאת: אתם חוטאים עכשיו ואנו נחטא לאחר זמן; חוטאים היינו גם עכשיו, אלמלי היה סיפוק בידנינו; והואיל שאין הדבר עולה בידנינו, אנו מצפים לתשלומים ביום מחר.

הטעות שבדעה הזאת מונחת באותה הסברה המתמיהה, כי רשעי העולם מצליחים, כי בעולם הזה אין גמול צדק. כמה סמויות עיניו של אותו הדרשן הנזכר, שהיה מעריך את מהותה של הצלחה נעלה בחיים לפי אותה הערכה השפלה המצויה בשוק, תחת להוכיח וליסר את העולם לנגד אור האמת, להכריז על ישותה של הנפש ועל אדיר כחו של הרצון ולקבוע מתוך כך את אמת המדה של האמת והרשע, של הצלחה והשקר.

דעות פחותות כאלה אני סוצא גם בספרי הדת ההמוניים שבדורנו והשקפות מעין אלה מביעים גם חכמים וסופרים, כשהם נושאים ונותנים דרך אגב בענינים ממיין זה. סבור אני, שהתיאולוגיה העממית שלנו, שדחקה סלפניה את אמנות ההבל, נצחה את זו רק נצחון חיצוני ולא עיקרי. אבל באמת מעולים הם בני האדם מן התיאולוגיה שלהם; חיהם שבכל יום ויום מוכיחים ומעידים על השקר שבה. כל נפש נדיבה, השואפת אל על, פורשת מן התורה הזאת בפועל וכל הבריות מרגישים לעתים את כל הזיוף שבה, אלא שקצרי יד הם לברר אותו בראיות. כי בני-האדם חכמים יותר מכפי שהם יודעים זאת בעצמם. אותם הדברים, שהם שומעים בבתי-הספר ומעל הקתדראות שבבתי-הכנסיות מבלי להרהר אחריהם, קרוב לודאי שהיו מעוררים בקרבם ספקות ופקפקים טמירים, אלמלי היו שומעים אותם מפי אנשים בשיחה פרטית. כשאדם מביע בחבורת אנשים שונים את דעותיו על ההשגחה ועל תוקי האלהות, משיבים לו תשובה של שתיקה, המוכיחה לאיש המבין הוכחה ברורה למדי שאין דעת השומעים נוחה מן הדברים ששמעו, אלא שאין ביכולתם לקבוע לעצמם בנידון זה השקפה משלהם. בפרק הזה ובפרק שלאחריו אנסה לציין מעשים ועובדות אחדים, הזכורים את דרך גלויי של חוק השלמים ובאשר אהיה לאין ערוך, אם יעלה בידי לשרטט אף את החוג היותר מצער של דרך-המעגל הזאת.

פולריזציע, או פעולה ופעולה שנגדה, אני כוצאים בכל מקצועות הטבע: בחייך ובאור, בחוש ובקור, בפעולות היים וכורדותיהם, במין זכר ובמין נקבה, בנשימת האויר והפלטתו של הצמחים ובעלי החיים, בהשוואה שבין הכחות והאיכות אשר לנוולים שבגוף בעלי החיים, בהתכונות הלב ובהתרווחו, בתנועות הגלים של הנוולים והקול, בכחות הנמשכים אל הכרוז ובבורחם ככנו; באלקטריה, בגלגוליות ובקדבה החימאית. הבה מגנט אל קצה האחד של המחט ומיד יתגלה בקצה השני מגנטיסמוס שנגדו. כשהקצה הדרומי כושר, הקצה הצפוני דוחה. כדי לרוקן במקום זה צריך אתה לעבות במקום אחר. שניות שאינה פוסקת חוצה את הטבע כילו לשנים, עד כי כל דבר ודבר אינו אלא מחצית העצם והוא דורש לו מחצית אחרת, שתעשהו לעצם אחד שלם. כזה הוא: רוח וחומר, איש ואשה, זוגות ושאינם זוגות, סובייקטיבי ואובייקטיבי, פנים וחיצון, כעלה ומטה, תנועה ומנוחה, הן והאו.

ובשם שאתה מיצא שניות זו בעינים כך אתה כוצא אותה בכל חלק מחלקיו. בכל חלק מועט הולכת והזורת חלילה כל שיטת הדברים בשלמותה. בכל קוץ וקוץ של עץ הארץ, בכל גרגיר דגן ובכל נפש חיה יש מעין דוגמא של עליית המים וירידתם, של יום ולילה, של איש ואשה. פעולת הניגוד, העצומה כל-כך בעיקרי חיונות הטבע, הולכת ונשנית גם בתחומים הצרים הללו. כך, לשלש, הכירו חכמי הפיזיולוגיה, כי בממלכת בעלי החיים אין יצורים בעלי יתרון, אלא שאיזה מין השלום ידוע משהו את כל יתרון ואת כל כגעת. שכן המוחר שבהלק אחד מן היצור יוצא בהפסד הכרעת שבהלק אחר כמנו. אם הראש יהצואר ארוכים יותר כדי, בנהיג שהגויה ואברי הקצוות קצרים יותר כדי.

מופת אחר בנידון זה משמשת לנו תורת הכחות המיכניים. כל ריוח שאנו מרויחים בכח, אנו מפסידים בזמן, והפוכו של דבר. עיד מופת אחר אנו מוצאים בנסיות התקיפות או נטיות ההשלמה, שכוכבי הלכת נוטים ממחלכם, מופת כיוצא באלה היא גם השפעת האקלים והקרקע על ההיסטוריה המדינית של בני-האדם. האקלים הקר כחזק ומקשה את גוף האדם, אבל אדמתו הצנוטה אינה מולידה לא קדחת ולא תנינים, לא נכרים ולא עקרבים.

שניות זו מיטבעת גם בטיבו והיותו של האדם. כל הפרזה גוררת מגרעת וכל מגרעת גוררת הפרזה. כל מתוק יש בו מן החמוץ וכל רע יש בו מן הטוב. כל כח, שהיא מקור תענוגות לנו, גורמת לנו כמדה לא פתיה מזו גם יסורים, כשאנו משתמשים בה שמוש לרעה. וכל המדכא את המצת שבקרבנו, כאבד אותה לרעת. בעקב כל קורטוב של רוח יתרה כרוך קורטוב של שטות. תכונות כל דבר שאכדת, אתה מוצא דבר אחר; וחמורת כל דבר שרכשת, אזה מאבד דבר אחר. ברבות העשר ירבו גם איכילו. אם כנס אדם רכיש יותר מדי, ניטל כמנו הטבע בעצמו מה ששם אל תוך ארוננו. הוא מרבה את ההון. אבל כמית את בעליה, הטבע עוין את הוולונטיות ואת הדברים היוצאים מן החלץ אין גלי היס, המתרוטמים למעלה, שואפים לרדת אל השטח ולהתישר באות-דמהירות, שמשכית חנאי העולם השונים שואפות להשתיות ולהתפטר. המיד אתה מוצא

איוה מקרה של השוואה, המשפיל את הרם, את התקיף, את העשיר והמצליח עד לכדי מדרגת שאר הבריות. אם יש אדם, שאין הצבור סובל אותו, משום שהוא קשה ורתחן ביותר, ועל פי טיבו ומעמדו אורח גרוע הוא — אדם נרגן ופריץ, שיש בו ממדתו של שודד ים — והנה חננו הסבע קהל בנים ובנות יפים, המבקרים את בית־הספר הכפרי ומצליחים בלמדיהם, ואהבתו ודאגתו אליהם מרככות את רוחו הקשה ומושכות על פניו הזועפים חוט של חסד וידידות. כך כתאמץ הסבע לרכך גם את החלמיש ואבן השדה, להרחיק את חויר היער ולהעמיד תחתיו את הכבשה ולשעם ולשקול את כל דבר במשקל אמת.

הכפרי חושב את השלטון והמשרה לדברי חפץ נעלים. אולם נשיא מדינת הברית שבאמריקה קנה את זכות ישיבתו בבית הלבן במחיר יקר. זכות זו עולה לו על־סירוב במחיר כל מנוחת נפשו וכל מבחר סגולותיו ומדולתיו. כדי לתפוס לזמן מועט מעמד נשא כזה בעולם, עליו להנהגלל בעפר לרגלי אדוניו, שמידם בא לו השלטון, העומדים זקופי קוכה אחורי כסא כבודו. או אולי מתאזים בני האדם לנדולתו של איש הרוח, שהיא גדולה ממשית ומתמידה ביותר? אבל גם יתרונו של זה אינו יתרון גמור. מי שהתנדל והתנשא בכח רצונו או בכח מחשבתו והורם על למעלה מאלפי אדם, עליו מוטל גם סבל הגדולה הזאת. עם כל שפע אור חדש באה גם סכנה חדשה. מי שגנה עליו אור אלהים באמת, עליו להיות עד מעיד על האור הזה ולהתגבר בלי חשך על הרגשות והנשיות, המספיקים לו קורת־רוח עמוקה כל־כך, בהתמכרו באמונה לנלווי הנפש הנצחית, ההולכים ומתחדשים בכל עת. חייב הוא לשנוא את אביו ואמו, את אשתו ובניו, ואם יש בו כל הסגולות, שהעולם מוקיר, כעריץ וחזמד אותן — עליו לבוז להערצתם של הבריות ולצער אותם על־ידי התמכרותו הנאמנה לאורו ואמתו ולהיות מתוך כך למשל ולשנינה בטיהם.

החוק הנעלה הזה קובע את סדרי המשפט והמשטר של הערים ואוביות העולם. אך שוא אסוף יתקוממו כנגדו, יתנקשו בו ויתקשרו עליו. אין הדברים טובלים להיות הולכים ונהוגים ימים רבים בדרך רעה: "Res nolunt diu male administrari" אף־על־פי שלמראית עין אין מצבור אשר יעצור בפני הרעה הממשטשת ובאה, אבל מצבור כזה קיים ועומד ולא יתמרמה להגלות. אם אכזריה הנמשלה הרי חיי המושל נתונים בסכנה. כשאתה מפלה את שער הסהירה יותר מדי, לא תרויה כלום. אם משפט העונשין יהיה חמור ביותר, לא יחייבו השופטים את הרשע בדין. ואם משפט העונשין יהיה קל ביותר, אז תבוא תחתיו נקמת גואל הדם. אם סדר־השלטון הוא דימיקרטיה איומה, הרי המועקה שלה נתקלת בהתנגדות מצד שפעת המרץ והכח המרובה המתעוררת בקרב האזרחים והחיים לזהים מתוך כך להט קודח ביותר. חיי האדם לאמתם וספוקם, כנראה, דרכם בכך להתקיים כנגד לחץ קשה ביותר וכנגד הצלחה מרובה ביותר ושלא להשתעבד אף שעבוד כל־שהוא למקרי הזמן לכל חליפיהם ותמורותיהם. השפעת אפיו של האדם מתמדה וקיימת בכל צורות השלטון למיניהם ואין בנידין זה בין טורקיה לבין אנגליה החדשה ולא כלום. ההיסטוריה כוכיהה לנו היכהה ברורה

למדי, כי תחת שלסון העריצות של מלכי מצרים הקדמונים היה האדם בן חורין באותה המדה. שתנאי התרבות שבימים ההם הכשירוהו לכך. התזוינות הללו מוכיחים, כי העולם כולו בא לידי גלוי בכל אחד מחלקיו היותר קטנים. כל דבר ודבר שבטבע כולל את כל הכחות של הטבע כולו. כל דבר עשוי מחומר אחד טמיר ונעלם. וכך מכיר חוקר הטבע בכל צורות ההויה לכל חליפותיהן רק טפוס אחד ההולך וחוזר חלילה. עד כי בעיניו אין הסוס אלא אדם רץ. הרג-אדם שוחה במים. העוף-אדם פורח באויר. והעץ-אדם משריש בארץ. בכל צורה חדשה אנו מוציאים לא רק חזרה על עיקרי אפיו של כל הספוס כולו. אלא את כל פרטי החלקים. כל המגמות. ההתפתחות ועכובי ההתפתחות. הכחות יכל השיטה אשר בכל צורת הויה אחרת. כל משלח יד. עסקי. מלאכת מחשבת ומשא ומתן אינו אלא תמצית העולם כולו ויש בו משום שתוף לכל מעבד ומעשה אחר שבעולם. כל אחד מהם משמש סמל גמור לחיי האדם. עם הצלחתם ופגיעהם. נסיונותיהם ואויביהם. מרוצתם וסופם. וכל אחד מהם צריך בין כך ובין כך לסגל ולכוון את כל מהותו של האדם ולהיות עומד ומכריז על נורלו כולו.

העולם מקפל את עצמו ומצטמצם בטפה של טל. אין המיקרוסקופוס יכול למצוא יצור חי, קל שבקלים, שיהיה פחות משוכלל ושלם משום שהוא מצער ביותר. עינים, אזנים, חוש הטעם, חוש הריח, תנועה, כח התנגדות, תאות האכילה ואברי הלידה המקיימים את המין לעולמי עד - כל אלה מוצאים להם די מקום להתכנס אפילו ביצור הקטן שבקטנים. וכעין זה הננו משקיעים גם אנו את כל חיינו בכל מפעל, שאנו עוסקים בו. מהותה האמתית של תורת מציאות אלהים בכל מקום כלולה בזה, כי אלהים מתגלה במלוא כל היותו בכל אוב שבקיר ובכל נימה שבקורי עכביש. ישותו של העולם משתדלה לבוא לידי גלוי בכל נקודה קטנה שבקטנות. באשר הטוב - שם גם הרע, באשר הקרבה - שם גם הרחיה ובאשר הכח - שם גם הגבול שהוגבל לו.

העולם הוא אפוא עצם שיש בו רוח חיים. כל הדברים שבעולם יש להם תכלית מוסרית. המתגלית בקרבנו אנו בתוך הרגשה, מתגלית פחוץ לנו בתור חוק. אנו מרגישים את האצילות המושפעת ממנה; ובעולם החיצוני, בדברי ימי העולם, אנו רואים את כל כח גבורתה, שיש בו מן הגזרה. היא ממלאה את חלל שם העולם כולו והעולם נברא על ידה. משפט הצדק אינו נדחה לאחור זמן. צדק גמור מפלס את מאזני משפטו בכל פנות החיים. *Oi Hiboi Dine dei eupipruslu* - הקוביה של אלהים זכה תמיד במשחק. העולם דומה לעוף הכפל או להשוואה מתימטית, אשר אם אתה הופכם אף כל צד שאתה רוצה, תמיד אתה מוצא אותם כשהם שוים ומקבילים. קח לך את כל סיפורה שאתה רוצה, לעולם יהא בדרך ערכה כהיותו, לא פחות ולא יותר. כל סוד עומד להחגלות, כל מעשה פשע - עונשו בצדו, כל מעשה צדקה - שכרו בצדו, כל עול מוצא את תקונו באין רואים, אבל בודאות מוחלטת. אותו הדבר, שאנו קוראים לו בשם גמול, אינו אלא אותו ההכרח העולמי, אשר על פיו מתגלה הכלל בכל מקום שמתגלה אחד מפרטיו.

באשר עשן, שם אש. אם רואה אתה יד או אבר אחד, בידוע שגם הגוף שלו כאן הוא.

כל מעשה משלם שכר לעצמו, או בלשון אחרת: משלים את עצמו בשתי פנים, אחת בעצם הדבר גופו או בטבע הממשי, ואחת במסכות המקרים, או בטבע החיצוני הנראה לעין. כני האדם קוראים לגלגולי המקרים בשם גמול, אבל עילת הגמול מוטבעת בעצם הדבר גופו ואינה נראית אלא לעין הרוח. הגמול הצפון כגלגולי המקרים החיצונים נתפס וניכר עלידי השכל; דבק הוא בעצם הדבר ואי אפשר להפרישו ממנו, אבל לעתים הוא הולך ונמשך ימים רבים ולפיכך אי אפשר להרגיש בו אלא לאחר כמה שנים. העונש גופו יכול לבוא לאחר זמן ארוך משנעשה מעשה הרשע, אבל בוא יבוא, לפי שהוא כרוך אחריו ומלווה אותו. הפשע ועונשו צומחים ועולים כרוכים בקנה אחד, העונש הוא פרי, המתבכר באין רואה, כשהוא חבוי בפרחי התענוגות. הסבה והמסובב, האמצעים והמטרות, הזרע והפרי אינם ניתנים להפרד זה מזה, משום שהמסובב כבר מנצנץ ופורח בתיך הסבה, המטרה מוטבעת בתוך האמצעים והפרי צפון בזרע. אולם בשעה זו עצמה מבקש להיות דבר שלם ומתקומם כנגד הפרדתו, אנו משתדלים לפורר את עצולתנו פזורים פרורים, להפרידה ולסגלה לעצמנו. כך, למשל, כדי לספק תענוג לחושים, אנו מפרישים את הנאת החושים מעל צרכי אפייני ותכונתנו. מאז ומעולם היה האדם מעסיק תמיד את שכלו השנון בפתרון שאלה אחת יחידה: כיצד מפרישים את הנועם החושי, את הגמרן החושי, את המזהיר החושי, וכ' מעל הנועם המוסרי, העומק המוסרי והיופי המוסרי; זאת אומרת: מתיצעים היו לחתוך את קרום השטח העליון הזה חתוך דק וחד כל-כך, עד שלא תשאר תחתיו שום תחתית, להשיג צד אחד בלי הצד שכנגדו. הנפש אומרת: אכול! אבל הגוף רוצה לפנק את עצמו. הנפש אומרת: האיש והאשה יהיו לבשר אחד ולנפש אחת, אבל הגוף רוצה רק בקרבת בשרים. הנפש אומרת: רדה ומשול בכל הדברים שבעולם לשם הצדקה! והגוף רוצה לרדות ולשלוט בכל לשם טובתו והנאתו.

הנפש שואפת שאיפה נטרצה לחיות ולפעול בכל הדברים שבעולם. היא רוצה להיות לבדה דבר שבממש יחיד ומיוחד בעולם. כל הדברים כגון: התוקף, התענוג, הדעת והיופי, צריכים להיות כפופים ונכנעים לה. האדם היחיד שואף להיות פרט חשוב בפני עצמו, להטיף את מרותו על הבריות, לקנות ולרכוש קנינים לטובת עצמו. ובכן הוא רוכב לשם רכיבה, מתקשט כבגדים לשם הקישוט, אוכל לשם האכילה, ושולט על הבריות, כדי להתראות ולהתגדל. בני אדם מבקשים גדולה לעצמם, חומדים משרות, עושר, תוקף ותהלה. כסבורים הם, שהיות גדול הרי זה משמע, לסגל לעצמו את הצד האחד שכתבע, הנעים, בלי הצד שכנגדו: — המרי.

חלוקה והפרשה זו נתקלת תמיד בהתנגדות אליה. חובה עלינו להביר, שיד היום הזה לא הצליח עדיין שום אדם בעל פרויקטים אפילו הצלחה כל-שהיא. המים, שאגו חוצים בכף ידנו, שבים ומתלכדים מאחורי ידנו. התענוג ניטל מן הדברים המענגים, הריח — מן הדברים, שיש בהם כדי להרויח, העצמת

— מן הדברים הנמרצים, באותו רגע שאנו מכקשים להפריש אותם מחוך העצם השלם. לחצות את הדברים ולבור מתוכם רק את הנעים לחושים בלבד, הרי זה מן הנמנע לנו לא פחות מלכצוא צד פנימי בלי צד חיצוני, אור בלי צל. גרש את הטבע בצד הפתח — שוב ישוב בעד החלון.

החיים מקיפים את עצמם תנאים הכרחיים, אשר הסכל משתדל לעקוף אותם ואשר האחד או השני מתפאר, שאינו מכיר בהם ושאנם בוגעים אליו; — אבל רק בשפתיו הוא מחפאר כך, כי באמת מוטבעים ועומדים התנאים הללו בנפשו פנימה, ואם גם יעלה בידו להכת'ק מהם במקום אחד, ישובו וישתערו עליו ממקום אחר יותר חשוב. מתוך הסתלקות זו, שהסתלק מהם לפנים ולמראית עין, התכחש לחייו וברח מפני עצמו וכחטאו זה כרוך גם עונש מות. כל הנסיונות, שנעשו להפריד בין הנועם ובין הפרס, שהוא צריך לשלם במחירו, היו מהטיאים תמיד את המטרה במדה מרובה כל־כך, עד שמעולם לא היה נעשה שוב נסיון כדומה לזה — כי לנסות כדבר הזה אינו אלא שגעים — אבל מכיון שמחלת המרי והתקוממות תוקפת את רצונו של אדם, הרי היא הולכת ופוגעת גם בשכלו פגיעה קשה כל־כך, עד שהאדם פוסק מלהכיר בכל דבר את האלהים בשלמותו, אלא הוא רואה בכל דבר רק את הצד החושי, המצורד והמגרה את היצר ולא את הצד החושי הגורם קלקלה והפסד. הוא רואה רק את ראשה הנחמד של בתי־הים ולא את זנב הדרקון שלה, וכסבור הוא, שיש ביכלתו להפריד את הדבר, שהוא חומד אותו, מעל הדבר שאין הוא רוצה בו. מה נפלאו דרכיו, היושב בדממה בשמי שמים, אל נגב, יחיד ומיוחד, אשר בהשתחך, אלא תסיף ולא תחדל, הכה תכה בסגורים את אלה, שאין מעצור לתאוותיהם וליצרי לבם*.

נפש האדם נאמנה לודאות הללו בצירוי המשלות. בדברי הימים, בתורת המשפט, במשלי העם ובשיחות הבריות. בטוי מכוון לדבר היא מוצאה לה שלא במתכון גם בספרות. כך, לדוגמא, היו היוגים קוראים ליופיטר בשם „רוח עליון“, אפס לפי שהיו מיחסים לו על פי המסורה הרבה מעשי שפלות, לפיכך שלא במתכוין היו נותנים ספוק לתביעות ההגיון שלהם על־ידי־כך, שצמצמו את כח יכלתו של אל רע שכזה. הם שללו ממנו את תקפו ועשוהו חסר־אונים כאחד המלכים אשר באנגליה. פרומיתיוס ידע עוד כמים, שלא היה מגלה ליופיטר אלא במחיר; עוד אחר כדומה לו היה גלוי וידוע למיגרורה. אין ידו תקיפה לשלוט ברעמיו אשר יצר, משום שמפתחות אוצרותיהם שמורים ביד מיגרורה.

מכל האלים כלם רק אני יודעת הנפתחות

לדלהים המוצקות אשר לאוצר,

בו ישנו רעמיו את שנתם**

* אבגוסטין הקדוש: ורויים. ספרא.

** מן הסרנדיה. אי"ו ח" צשר לאסכיליס.

זוהי הודאה גמורה, שהתערבותו של הכל מתמדת וקיימת בעולם וכי הכל זה תכלית מוסרית לו. גם הכיתולוגיה הודית מסיימת סיוט מוסרי שכזה; ובכלל נראה לנו, שמן הנמצע הוא לברות איוו פפולה ולהפיץ אותה בין העם, כשאין רעין מוסרי קבוע בה. אברורה שכחה לבקש, כי יוחן אהובה בטנת נעורים, ואף-על-פי שתינונוס בן אלמות הוא, הרי אינו אלא זקן. לא כל גופו של אכילס אין חבלה שולטת בו, כי מי הקודש לא נגעו בעקב רגלו אשר בו אחזתו טיטיס אמו בשעת הרחיצה. זיגפריד אשר בשירת הניבילונגים אינו בן אלמות גמור, כי בשעה שרחץ את בשרו בדם הדרקון, נפל עלה על גבו ואותו המקום כסי העלה נשאר בן תמוחה. ואמנם מן המוכרח הוא שיהיה כך. כל דבר שיצר אלהים יש בו פרצה. דומה הוא, כאילו משפנ" הנקס והשלום הזה הולך ומתגנב תמיד בלי דעת אל כל מקום, ואפילו אל הוך אותה השירה החפשית, אשר בה נסה דמיון האדם ליצור לעצמו מעין שבת שבתן ולפרוק מעליו את כבלי החקים הישנים — הלא היא אותה החבטה לאחור, אותה דחיפת החזרה אשר לכלי התותח, המעידה על כך, כי החוק ההוא הוא גורה מוחלטה שאין לעמוד כנגדה, כי אין שום דבר בטבע ניתן במתנה, אלא הכל טעון תשלומים.

זוהי התורה הקדומה על דבר הנימוסים, העומדת על המשמר בעולם ואינה פוטרת שום עול מעונש. הפוריות, כך סחו הקדמונים, נטפלות אל הצדק ומשמשות לו בנות לויה, ולו תט השמש ממסלתה בשמים, כי אז ענש יענשוה. הפיטינים סחו, כי חומות אבנים, חרבות ברזל ורצועות עור היו נוטים בסתר רצון למעשי הפשע שעטו בעליהם; כי האזור, שנתן איקס במתנה להקטור, הוא אשר נקשר בו גבורה של טרויה אל גלגלי מרכבת אכילס ויסחב אל שדה המערכה. וכי החרב, שנתן הקטור במתנה לאיקס, היא היא אשר בה נפל איקס הלל. ושוב הם סחים שבשעה שתושבי הסוס הקימו מצבת פסל לתיאגנס, שהיה מבעלי הנצחון במשחקים, התגנב אליה בליעה מי שהיה אחד המתחרים עמו וינסה להפילה ארצה, כשהוא מכה בה הלך והכות, עד שלבסוף צנחה מעל כנה ותפול, ואולם במפלתה מעכה תחתיה את משברה וימת.

הקול, הבוקע ועולה מתוך שיחות הבדים האלה, קול אלהים הוא. הוא בא מכה מחשבה, הנאצלה על המשורר שלא לרצונו. זהו החלק המעולה שבכל סופר, שאין בו כלים משל עצמו, שאין הוא מביר ויוודע אותו, השופע ועולה מתוך עצם מהותו ולא מתוך כחה המצאה הנפרו שלו. דבר זה, כשאתה מעיין ביצירותיו של אמן אחד, קשה לך לעמוד עליו, אלא מתוך עיון והסתכלות ביצירותיהם של אמנים הרבה, אתה בא לידי הכרה, שאין זה אלא רוח כולל המיוחד לכלם כאחד. לא את פידיאס אני מבקש לדעת, כי אם את מפעלו של האדם, שחי באותה התקופה הקדומה שבדברי ימי היונים. אמנם ערך שמו וקורות ימי חייו של פידיאס חשוב עד מאד כשביעל ההיסטוריה, אבל בשעה שאנו עוסקים בבקורת במשמעותה היותר עליונה, הם רק מבלבלים את דעתנו. מן הצורך לנו רק להבחין מה היה האדם מבקש לפעול בתקופה ידועה, אלא שנתקל בעכוב, או, אם נדבר בלשון רכה, נצטמצם בפעולתו בחוקף ההשפעה.

והשפיע עליו בניתים רצונו של פיריאס, של דנטו ושל שקספיר, היא המה כלי השרת, שבסיועם פועלת האנושות את פעילותיה בכל דור ודור, לירי בטויו יותר נמרץ באפקטום זה במשלים המצויים אצל כל עם ועם, אשר מאז ובעולם היו משמשים ספרית של התבונה, או הרצאת דברי אמת מוחלטת באין הגבלה.

ככזבי הקודש של כל עם ועם, כך משמשים גם המשלים מקדש לנלווי הרוח והאינטואיציות. דברים, שהנרפים והריקנים שבשעלים, הכרוכים אחרי כראה עיניהם, לא היו מחירים לו לריאליסטן להביעם בלשונו הוא, מתירים לו באין מוחה כנגדו להביעם במשלים. וחוק החוקים הזה, אשר הדרשנים בבתי-הכנסיות, סיד זקני העם ומורי בתי-הספר העליונים כופרים בו, מטיפים אווה בכף עת ובכל שנה בכל השוקים ובכל בתי המלאכה על ידי המוני משלים, אשר תורתם אמת וכפזיה בכל העולם כפעלי הכסף והזבובים.

כל הדברים משנים הם, זה לעומת זה. על דאטפת אטפון, עין תחת עין; שן תחת שן; דם תחת דם; מדה כנגד מדה; אהבה תחת אהבה; תן ויתן לך. מה לך? נאום אלהים, הבה שכר בבוטשך וקחננו. — מי שאינו עו, לא יצליח במאום. — כמדת פעלך ישולם לך, לא פהות ולא יותר. — אשר לא יעבד—לא יאכל. כורה תחת בה יפול. — קללת חנם אליו תשוב. — השם ככל בצואר עבדו, כורך את קצהו השני בצוארו שלו עצמו. — עצה רעה תחבל את יועצה. — השד — שוטה שבעולם הוא.

כך נאמר בכתוב, משום שכך נהוג בחיים. פעולתנו משתעבדת ונקבעת שלא בטובתנו על-ידי חוק הטבע. אנו מתינעים להשיג תכלית קטנה העובדת מחוץ לטובת הכלל. אבל פעלנו כופה את עצמו בכח מגניטיסמוס שאין עמידה בפניו, להיות נוהג והולך בטורה אחת ובכיוון עם הצירים שהעולם סובב עליהם. אין אדם מדבר, אלא אם כן הוא שופט את עצמו. בכל מלה היוצאת מפיו הוא מתאר לנגד עיני איש שיחו, מדעתו או שלא מדעתו, את עצם צורתו. כל דעה אמורה בפה פועלת פעולת-תורה על אוכרה. למה היא דומה? לפקעת של חוטים, שקולעים אותה אל המטרה וסקצה השני נשאר באמתחת הקולע. או טוב מזה למשול אותה לכידון המוטל אל גב תנין והוא מתיר בדרך מעופו הלך והתרח כריכת חבל המונחת בסירת הדוגה. אם הכידון אינו טוב, או שלא הוטל כשורה, סכנה בדבר, שמה יקרע לגורים את השיט או יטביע את הסירה בים.

אין אדם עישה עול, אלא אם כן הוא גורם עול לעצמו. „מעולם לא היה אדם, שהתנאה באיזה יתרון ויתרוננו לא נהפך לו לרועץ“ אמר ברק, האדם הפורש את עצמו מן הכלל ומתמכר לחיי תענוגות, עיניו טחות מראית, שבשעה שהוא רודף אחר ההנאה לסגלה לו לבדו, הוא מזיר את עצמו ממנה. והאדם הפורש אז עצמו מן הכלל בדברי אמונה ודת, עיניו טחו מראות, שבשעה שהוא מסתדר לנעול את שערי השמים בפני אחרים, הוא נועלם בפני עצמו. אם תתנהג עם בני-האדם כמו שמתנהגים עם הרגלים אשר במטהק השח או עם כדורי המשחק, סיפך להתענות כמותם. אם תקשיח את לבך מלבם, סיפך לאבד את לבך, החושים מבקשים להפוך את כל בני-האדם: את הגשים, הילדים

והעניים, לדברים שאין בהם רוח חיים. המשל' ההמוני: „אם לא אוציאנו מכיסו, אוציאנו מעורו" — פילוסופיה עמוקה הוא. כל עבירה שאדם עובר על חוקי האהבה והשויון ביחסינו החברתיים, — עונשה בצדה תיכף ומיד. ענשה של זו הוא הפחד. כל זמן שאני שרוי עם חברי בשלום, אין פגישתו גורמת לי מורת רוח. אנו נפגשים כמים הנפגשים במים, או כשני זרמי אויר הפוגעים זה בזה ומתלכדים יחד, כך מתלכד ומחמוג זה בזה טבעו של כל אחד ממנו. אבל מכיון שהיחס שבינינו חדל מהיות פשוט ותמים, מכיון שנסייתי להתבדל ולהתפלג ממנו, או לסגל לעצמי טובה, שאינה טובתו, מיד חברי מרגיש בעלבוננו והרי הוא מתרחק מפני כמרחק, שהתרחקתי מפניו; שוב אין עיניו מבקשות לפגוע במבטי ציני; אז תפרוץ מלהמה בינינו: בקרבו תתעורר משטמה ובי יתעורר פחד.

כל הקלקלות הישנות שבחברה, כל כנוס של רכוש ושלטון שנעשה ברשע — אף עליהם נפרעים במדה כיוצאה בזה. הפחד — מורה מומחה ומחוכם הוא מאין כמוהו והוא הכרוז, המכריז על כל מהפכה, הממששת ובאה. הוא מלמדנו את האחת: בכל מקום שהוא מתגלה, שם רקבו וקלקול. עורב מנקר בסגרים הוא, ואף-על-פי שאינך רואה היטב על פני מה ווא מרפרף, בירוע הוא, שבאשר הוא שם אורב המות. קנייניו שרוים בפחד, חוקינו שרוים בפחד ומפלגות המשכילים שבקרבו שרויות בפחד. יש אשר הפחד היה מרחף עידן ועידנים מעל לשלטון מדינה ואוצרות רכושה והיה מנהם ומקרקר ומנבא רעות. עוף נתעב זה לא לחנם בא לעולם. הוא עומד ומכריז, שיש עולות גדולות בעולם, המבקשות את תקונן.

ממין זה היא גם אותה הצפיה לתמורה, המתעוררת בקרבנו תמיד לאחר שתפסק פעולתו, שאנו עסוקים בה לרצוננו. המורא מפני שמי צהרים זכים באין עב, טבעת האסמרגד של פוליקרטס, וזיראה מפני רוב טובה, האינסטינקט המעורר את כל אדם בעל נפש נעלה לקבל על עצמו עול נזירות גאה עם כל המעשים הטובים הכרוכים בה — כל אלה אינם אלא רעידות מאזני הצדק העוברות וחולפות בלבו וברוחו של האדם.

אנשים בעלי נסיון שבעולם יודעים היטב, כי נבחר מכל הוא לפרוע מס בעד כל פסיעה ופסיעה בדרך החיים וכי יש אשר קורטוב של קמצנות עולה לו לאדם במחיר הון יקר. המליוה נעשה בעל-חוב לעצמו. וכי מה הרויח אדם, שגמלו עמו מאה חסדים והוא לא השיב תמורתם אף אחד? כלום הרויח במה ששאל מאת שכנו, בין מתוך רשלנות ובין בערמה, את סחורתו, את סוסיו או מעותיו? הרי מיד תתעורר בלבו של זה ההכרה, שעשה מעשה חסד, ובלבו של השני — ההכרה שחסד נעשה עמו, זאת אומרת: הכרת היתרון מצד זה וההכנעה מצד זה. המשא והמתן הזה נשאר תרות בזכרוננו של הלוח ושל חברו וכל עסק חדש משנה, הכל לפי טבעו, את יחס הגומלין שבין איש לחברו. עד מהרה יוכח לדעת, כי סר'רוב במרכבת חברו מוטב שגשברו רגליו וכי „מחיר יקר מאין כתייהו הוא משלם תחת הפץ, הבא לידו מתוך בקשה ותחנונים".

אדם חכם יתנהג על פי התורה הנאת בכל מקצועות החיים וגלוי וידוע יהיה לפניו, שמן החכמה היא לעמוד הכן לפני כל תובע ולפרוע את כל חבוינת צדק, שתובעים מזמנו, מכשרונותיו וכלבו. הוה פורע בכל עת; שהרי סוף סוף מוכרת תהיה לשלם את כל חובך שאתה חב. יש אש"י בני-אדם ומאורעות יפרידו זמן מה בינך ובין הצדק, אבל אין זה אלא ארכה. סיפך לשלם את כל מה שאתה חייב. אם חכם אתה, תהירא מפני אושר ההולך ומושפע עליך עד כלי די. גמילות-חסדים—תכליתה של הטבע היא. אלא שתחת כל חסד שנמלך עמך, חייב אתה לפרוע מס. גדול אדם, המרבה לעשות מעשי חסד במדה שאין למעלה ממנה, שפל אדם—וזהו הדבר השפל היחידי בעולם—הנהנה מחסדי אחרים ואינו גומל חסדים תמורהם. לפי סדרו של עולם אין אנו יכולים להשיב חסד לאלה שנמלך עכנו חסד, או יש אשר הדבר יעלה בידנו רק לעתים רחוקות. אולם מן ההכרח הוא, שהחסד שנמלך עמנו יהיה מושב למי שיהיה בד כבוד, גמול תחת גמול פרוטה תחת פרוטה. השמר לך, פן יצברו בידך נכסים ועושר יותר מדי. עד מהרה יעלה בהם רקבון וירמו תולעים, מהר ובזבו אותם ככל אשר תמצא ירך.

חוקים קשים אלה, שאין רחמים לפניהם, נוהגים גם במקצוע העבודה. עבודה זלה ביוחר, אומר הפקח, היא עבודה יקרה ביותר. כשאנו קונים מטאטא, מחצלת, מרכבה וסכין, אין אנו קונים אלא שמוש ידוע, שאנו משתמשים כהגיון הבריא לצורך מצרכי יום יום. אין טוב לפניך מלשכור גנן מומחה לגנן, או לקנות הגיון בריא בשמושו לצרכי הגנות; כיוצא בזה המלח ששכרת, אינו אלא הגיון בריא בשמושו לצרכי הספנות; תפיסת הבית שלך אינה אלא הגיון בריא בשמושו לצרכי הבשול, התפירה והשרות; הסוכן שלך—הגיון בריא בשמושו לצרכי החשבונות והעסקים. מתוך כך אהה מכסיל את הויתך, או פושט אתה את עצמך על כל קנייניך. אכנס מתוך שהדברים בעלי שניות הם מטיבם, לפיכך אין שום אונאה מצויה לא במקצוע העבודה ולא בחיים. הגנב גונב משל עצמו; הרכאי מרמה את עצמו. כי מחיר העבודה לאמתו—דעת וצדקה, והעושר והקרדיט אינם אלא סימניהן החיצוניים של אלה. הסימנים האלה. כמעט של נייר, ניתנים להזדייף או להגנב, אבל העיקר שבהם, כלומר: דעת וצדקה, אינו ניתן להזדייף או להגנב. המגמות הללו של העבודה אינן יכולות להתקיים אלא על-ידי מאכזי רוח באמת ובתמים ועל-ידי פעולה הנובעת מתוך נמיקים טהורים וברורים. הנוכל, הרמאי, השחקן אין ביכיתו לסגל לעצמו מתוך הסבע החמרית והטוכרית אותה הדעת, שהפועל קונה ביניעו ועמלו, שהוא עמל באכונה וביושר. זה משפט הטבע: קום ועשה מעשה ונחלת הוקף ועוז, וא"ה שאינם עושים מעשה, אין להם שום זוקף.

עבודתו של האדם לכל חליפית צורותיה, ממלאכת הקצעת חורח של יחד ועד בנין עיר ויצירתו של אבוס, אינה אלא כופת אחד ככיר ועצום, כי חוק הנמולות שולט בכל העולם כולו שלטון גמור. השווי הגמור שכיך הנתנינת והיקחה, התורה, שאין לך דבר שאין לו כחיר וכשאין משלמים את כחירו, לא ינמן דבר זה אלא דבר אחר, ושכן הנמנע הוא להשיג את שויו,—הורה

זו מתגלית בכל רוממותה גם על עמודי הפנקס הראשי בכתו המסחר וגם בחשבון ההוצאות וההכנסות של המדינות, גם בחוקי האור והחושך וגם בכל הפעולות והזרת-הפעולות שבטבע. מן הנמנע להטיף ספק בדבר, שהחוקים הנשגבים האלה, אשר כל אדם רואה אותם כשהם פועלים את פעולתם במעשי החיים שהוא מצוי אצלם, אלה חוקי המוסר החמורים, המזהירים על חיד החרט שהוא עושה בו את מלאכתו, אשר הוא ממדד אותם בקו-האנך ובאמת-המדה שלו, המתנוססים בבהירות יתרה בצרופי סך-הכל שבחשבון החנוני ובדברי הימים של אחת המדינות כאחד—כי כל החוקים האלה מחכבים על האדם את אומנותו, ואף-על-פי שנזכרים בהם רק לעתים רחוקות, הרי הם הם המרוממים ברוח דמיונו את משלה ידו ליד מדרגה גבוהה, שאין למעלה ממנה.

הברית הכרותה בין הצדקה ובין הטבע מכריחה את כל הדברים שבעולם להתקומם בשנאה בפני הרשעה. חוקי הטבע הנעלים וכחותיה רודפים ומלקים את הבוגד, הוא בא לידי ההכרה, שכל הדברים נוצרו לשם האמת ולשם מעשים טובים ישאין בכל רחבי העולם מקום מחבא, להחביא שם את הנבל. עשה מעשה פשע ומיד תהפך האדמה להיות שקופה כוכית. עשה מעשה פשע ומיד נדמה כאילו התכסתה האדמה מכסה שלג, כעין מכסה השלג ביערים, הנגלה את עקבותיהם של כל עוף-קורא ושועל, של חולדת סנאים והפרפרת. אי אתה יכול להשיב את ההגה שהוצאת מפיך, אי אתה יכול לכוות את עקבות מדרך רגליך, אי אתה יכול למשוך את הסולם למעלה, מבלי להשאיר מקום כניסה אל הבית, או סימן שאתה התגנבת אל תוכו. איזה אור ומפת, המוכיח את עונך על פניך, עולה ומבצבץ בכל מקום. חוקי הטבע וכחותיה—המים, השלג, הרוח והחם המושך—הם הם יהיו נפרעים בן הגנב.

ומעבר מזה נוהגת בכל תקפה מרת החוק האמור גם בנידון מעשי הצדק. אהוב—והיית אהוב. כל אהבה היא קבועה ומדויקת דיוק מתמטי, כשני חלקי השואה אלגבראית. האיש הטיב יש בו מן הטוב המוחלט, הצורך את כל דבר כאש ומשנתו לפי טבעו הוא, עד שאי אתה יכול לעשות לו לאיש כזה שום רע; וכמו מחנות אנשי הצבא ששלחו המלכים לקראת נפיליאון היו משליכים, בהתקרבו אליהם, את דגליהם ומאויביו נהפכו לאוהביו, כך גם כל מיני פורעניות, כגון מחלה, צול ועוני, מתהפכים ומתהיים למיטיביו של האיש הטוב:

הַרְחֹק מִפְּחֹת וְהַמִּים מִפְּקִים.

גְּבוּרָה לְאַמִּין וְעֲצֻמָּה וְרוּחַ אֱלֹהִים.

אֲבָל הֵם עֲצֻמָּם אֶפְסֵי הֵם (תהר*)

אפילו הרפיון והמחסור נוטים חסד לאיש הטוב. כשם שאפילו מקצת גאיה שיש בו באדם גורמת לו נוק, כך אין מום באדם, שלא יהא גורם לו תועלת כל-שהיא. הצבי אשר במשל הידוע היה מתנאה בהדר קרניו ומגנה את רגליו, אך כבוא הציד, רגליו הצילוהו, אבץ קרניו, שנאחזו אחר כך בסכך

(*) משירי הפיסן האנגלי וורדפו רט.

היער, הכריעוהו. לכל אדם יקרה מקרה בימי חייו להיות מחזיק טובה למגרעותיו, וכשם שאין אדם מכיר בהכרה ברורה את האמת אלא אם כן חסא לה, כך אין אדם מכיר היטב בתקלותיהם ובכשרונותיהם של הבריות, אלא אם כן נתקף באוהן התקלות וראה בנצחינם של אותם הכשרונות על חסרונותיו הוא. אם יש לקוי באפיו של אדם, המעכב בעדו מלחיות עם הצבור, אנוס יהיה מתוך כך לחיות יהידי ולסגל לו את ההרגל של עזרת עצמו, ובכן ימלא, כדוגמת הצדפה הפצועה, את פגמתו במרגליות.

גבירתנו צוהת ועולה מתוך חולשתנו. ההתמררות המזיינת את עצמה בכחות נעלמים, אינה מתעיררת בקרבנו קידם שיהיו דוקרים ופוצעים אותנו ומתנפלים עלינו בחכה שפוכה. אדם גדול מוכן ומזומן בכל עת למעט את דמותו. כל זמן שהוא מיסב על מושב ההצלחה הרך, סכנה בדבר שמה יתנמנם. אבל כשהוא מטוטל ומעונה ונוחל מפלה, תקוה לו שיהא לומד דבר-מה. אז אין לו על מי להשען אלא על בינתו ועוצם ידו; הוא יקנה לו קנינים חדשים, יכיר את בערותו, יתרפא ממחלת זחית-הדעת, יסגל לו מתינות וסגולות וכשרונות שיש בהם כמש. אדם פקה ספיה ועובר לצד המתנפלים עליו. זקוק הוא לדעת את מקום החולשה שלו יותר משהם זקוקים לכך. הפצעים שנפצע יעלו קרום ויהיו נושרים מעליו כעור בלה, ובאותה שעה שקמיו יבקשו להריע עליו תרועת נצחון, והנה הוא ניצל מידם וכולו תמים אינמוס. טובה גנות משבח. מאוס עלי כשמצדדים בזכותי באחד העתונים. כל זמן שכל הדברים הכתובים בו ערוכים כנגדי, מרגיש אני בטחון ידוע בהצלחתי. אבל בשעה שנאמרו בזכותי דברים מתוקים כדבש, הריני חש את עצמי כאדם המוטל לפני אויביו ואין עוזר לו. ובכלל כל פורענות שאינה מאבידה אותנו, הרי היא טובה ומיטיבה לנו. כשם שיושב האי סנדוויץ מאמין, כי כהו ואומץ רוחו של אויבו המומת בידו עוברים אל קרבו הוא, כך אנו קייטים אל קרבנו את כחו של הנסיון, אשר נמדנו בו.

אותם השומרים עצמם, המגינים עלינו מן הכליון, המחסור והשנאה, מגינים עלינו גם מפני אהבת עצמנו והאוונאה. בריח ונגר אינם מן המוכחרים שבמוסדותינו, וכיוצא בזה אין הערבונית במסחר סימן לחכמה. בני-אדם מיצרים ודואגים כל ימי חייהם דאגת הבל, שמה ירמו איתם. ברם אי אפשר לו לאדם להיות ברומה בידי אחרים חוץ מבידי עצמו, כשם שאי אפשר לו לדבר להיות קיים ושלא להיות קיים בעת ובעונה אחת. בכל עסקינו ומעבדינו הוה ונצוי צד שלישי הדומם ושותק. הטבע המוטבע בתוך הדברים והרוח המיוחדת להם מקבלים על עצמם את האחריות. כי כל הוזה ואמנה, שאנו כורתים, יתקיימו בדיוק, ולפיכך אין שום שרות כשרה ונאמנה עלולה להפסיד אפילו הפסד כל-שהוא, ואם האדון שאתה משרת אותו כפוי תודה הוא, הבה שרה איתו בוריוות יתרה. גיל את החוב המגיע לך על אליהם. מיכטח אתה, שכל פרוטה ופרוטה תושב לך משלם. וכל אשר יארך זמן הפרעון, הרי מוטב לך; כי כך דרכו של שר האיצרות הוזה לשלם רבית ורבית על רבית. קורות הרדיפות שגרדפו בני-האדם, אינן אלא קורות היגיעות לרמות

את הטבע, להריץ את זרם המים אל מעלות הנהר, לקלוע חבל מן החול, ובנידון זה אחת היא לנג, כמה היה מנינן של הנפשות הפועלות, אם רבות היו או רק נפש אחת, אם מושל עריץ היה הרודף או אספסוף. האספסוף הוא קבוץ של בריות היוצאים מדעתם לרצונם ומחנלים בעצם ידיהם את עעשי השכל וההגיון. האספסוף הוא אדם אשר לרצונו ומדעתו הוא משפיל את עצמו לידי מדרגת חיה. הזמן המיוחד לפעלו הוא הלילה. עלילותיו חסרות שכל הן ככל עצם מהותן. הוא כופר בעיקר ורודף אותו; הוא מבקש לעקור את המשפט; הוא עלול לנוול ולזהם את הצדק, בהעבירו באש ובחמסו בתים ובעליהם. מעשיו דומים לתעלולי הנערים. המקלחים מתוך צנורות של מכונת כיבוי זדמי מים השמימה, כדי לכבות את זהרורי השחר. הרוח שאין היד שולטת בו מניחה בעושי הרשעה את חמתם הם. המעונה על קדוש השם אינו עשוי להתבונן. כל מכת שוט הפוגעת בבשרו מכריזה את תהלתו בעולם; כל בית כלא, שהוא עצור בו, יהפך למעין תפארה מאין כמוהו; כל בית וכל ספר שהועל על המוקד מאיד את העולם כולו; כל דבור ודבור שכבשוהו או מחקוהו בחוקת היד — הולך ומרעים קולו מסוף העולם ועד סופו. שעות של הגיון בריא ושל ישוב הדעת מתרגשות ובאות תמיד גם על הצבור וגם על היחיד, ואז האמת מתגלית והמעונים על קדוש השם יוצאים זכאים בדינם.

ובכן כל הדברים שבעולם מטיפים ואומרים, כי גלגולי המקרים מהבל הם. רק האדם הכל הוא. כל דבר הוא בן שני צדדים, אחד טוב ואחד רע. כל יתרון — מס מוטל עליו. אני מלמד את עצמי, שתהא דעתי נוחה מכל. אבל תורת הגמולות אינה תורת „הבל הבלים“. מעוטי הדעת בשמעם את דברי האמת האלה, שאלי ישאלו: מה נועיל אפוא כי נעשה את הטוב? הן מקרה אחד לטוב ולרע; כשאני מסגל לי דבר טוב, חייב אני לפרוע במחירו, וכשאני מאבד דבר טוב, אני מוצא לי אחר תחתיו; ובכן אין הדבר בין כל המעשים.

יש דבר הנעלה לגבי נפשו של אדם מענין הגמולות, הלא הוא עצם טיבה ומהותה היא. הנפש אינה גמולות ושלמים, אלא חיים ממש. הנפש הוה. מתחת לכל אותו הים הסוער של המקרים והחזיונות, אשר מימיו עולים ויורדים במדה ובקצב מדויק, מונח תהום־הקדומים אשר להויה הנמשית. הישות, או אלהים, אינו דבר יחוסי או תלוק של דבר, אלא השלמות בעצם. ההויה היא חיוב בלתי מוגבל, שאין עמו שום שלייה, השם קצב ומשקל לעצמו וקולט לתוכו את כל היחוסים, את כל החלקים ואת כל העתים והזמנים. היא המקור שממנו שופעים ויוצאים הטבע, האמת והצדקה. החטאת אינה אלא העדר ההויה או הסתלקותה. האפס, השקר יכולים להחשב בצדק לאותו הלילה הגדול, לאותו הצל, שעליו מצטייר כל היקום החי שבעולם. אולם לילה זה אינו עלול להוליד שום דבר או לפעול שום דבר, מפני שאינו קיים במציאות. אין ביכולתו לפעול מוטב ועד רע. אמנם יש בו מן הקלקלה וההפסד, עד כמה שרע הוא שלא להיות מלהיות.

בראותנו זאת הרשע מחזיק ברשעו ועומד במרדו ואינו בא לידי משבר ולא לידי עונש כלי־שהיא הניאה לעין, מתעירר בנו הרגש כי

אכונגנו, שנפרעים כן האדם על מעשיו הרעים, רק רמה תרמה איתנו. אכנס אמת הדבר, כי היללותו של הרשע אינה כוצאה לה עוררין לא בקרב בני-האדם ולא בקרב כל-אכזי השרת. אבל האם משום כך עלתה בידו להגות את המטפס? הלא כמדה זו שהוא כרוך אחרי הרשעה, והשקר, הוא הולך ומתנכר אל הטבע ונתרחק ממנו, בבחינה ידועה מסמט כבר דבר זה אית ומופת לאיש המבין, כי יש כאן עול ושחיתות. אבל אם גם לא נרגיש בזה, סוף סוף עתידה היא שחיתות-כליין א להשוות את חשבוננו של עולם השואה גמורה ומדויקת.

וכיוצא בזה אי אפשר לומר גם כן, שאין הצדק והיושר נקנים אלא מתוך הפסד ואכזר של איזה דבר. אין הצדקה גוררת עונש ואין החכמה גוררת עונש, מפני שבצעם רק חוספת טבעית הן לההויה, במעשה צדקה שאני עושה אני קיים קיום לאמתי; כשאני פועל צדקה, אני מרבה את קניני העולם ורכושני אני נוטע נטיעות במדבריות שכבשתי מאת התהו והאפס ורואה אני את החושך, כשהוא נסוג, הלך והסוג כעבר לתחום האיפק, אין הפרזה באהבה, אין הפרזה בחכמה ואין הפרזה ביופי, בטעה שהמדות האלה מושגות ומובנות בצעם משמעותן הברורה. אין הנפש סובלת תחומים וסייגים והרי היא מצדדת תמיד בזכות האופטימיסמוס ומעולם לא נטהה אחרי הפסימיסמוס.

חיי האדם הם תנועת-קדימה ולא עמידה במקום אחד. האינסטינקט שבקרבנו — אמן ובטחון הוא. ביחוסו אל האדם מסמטס האינסטינקט שלנו במלים, "יותר" ו"פחות" במובן מציאות הנפש והויתיה ולא במובן העדרה; איש אמיץ לב גדול מאיש רך הלב; איש האמת, הנדיב והחכם — אדם הוא במדה יתרה כן השוטה והנכל. הטוב שבמדת הצדקה אינו גרם הפסד, משום שהוא ממזותיו של הקדוש ברוך הוא בעצמו, או ששים שהוא הויה מילשת מאין דימה ה. הטוב החטרי טעון שלומים, ואם הוא נקנה בלי יגיעה וועת אשים, אין לו שורש בקרבו וכל רוח מצויה תדפנו כמוך. אבל כל הטוב הניהן מיד הטבע — קנין הנפש הוא ונוח הוא להיות נקנה אם נשלם בעדו במיטב המטבט של הטבע, זאת אומרת: בעבודה המשעשעת את הלב ואת השכל. לא אוסיף עוד לבקש לעצמי טוב שלא עמלתי בו, ככו לבשל, לכצוא קדרה מלאה זהובים קבורה באדמה, משום שידוע אני, כי יביא לי רק סבל וכשא חדש הכבוד מנשא. לא אוסיף עוד לבקש לעצמי טוב חיצוני — אחוות נחלה, כבוד, שררה, נפשות. כי השכר שהם מכניסים אינו אלא למראית עין, החת אשר ההפסד שבהם ודאי וברור. אבל ההכרה, שיש גבול בעולם ושאין כל חפץ בדבר לחפור מטמונים, הכרה זו חפשית היא מכל תקלה ופגע. היא נמצאיה לי קורת-רוח ומנוחת נפש עולמית, שאננה וזכה. אני מצבצב את גבולות האסון העלול לבוא עלי והנני כשיג את עובק החכמה אשר בדברי ברנהרד הקדוש: "שום דבר אינו עולל להויק לי וזלתי אני בעצמי; הרעה, שאני נושא וסובל, כוטבעת בקיבי נופי ובעולם אינו סובל יסורים של אמת אלא באשמתני אני." בטבעה של הנפש כוטבעים ועובדים השלומים בעד העדר השיוון שבחנאי החיים. הטרנדויה האמתית של הטבע מיונחת, כנראה, באותו ההבדל

שבין האדם המעולה ובין הפחות. כיצד יכול האדם הפחות שלא להרגיש בצער; כיצד הוא שלא לחוש כעס ומורת רוח לזה שהוא „מעולה ממנו? כשאתה מתבונן אל מעוטי הכשרון, מיד יתקפך רגש של צער ואי אתה יודע את נפשך. כמעט שאתה מתיירא להביט בעיניהם וחושש אתה, שמא יקללו את האלהים. וכי מה יעשו בריות שכמותם? עינינו הרואות שצול גדול נעשה להם. אלא בשעה שאתה מסתכל אל המעשים מקרוב, מיד יעלמו אי-השווונות האלה הנדמים לך כהרים גדולים. האהבה ממצטת אותם כשמש הממסכה את הרי הקרח הצפים על פני הים. מתוך שלב אחד ונפש אחת היא לכל בני האדם כלם, לכן מסתלקת ואובדת אותה מרירות ההכרל שבין שלו ושלי. שלו שלי הוא. כמוני כאחי ואחי כמוני. כשאני מרגיש, שחברי הגדולים ממני מאפילים עלי בצלם ומתרוממים עלי, הרי יכול אני בכל זאת לאהוב, הרי מוכשר אני בכל זאת לספוג ולקלוט אל תוכי; ומי שאוהב, מסגל לעצמו את הגדולה שהוא אוהב ועושה אותו לקנינו שלו. ומתוך כך מתברר לי, כי אחי הוא שומרי ומגיני, הפועל למעני, כשהוא חושב עלי מחשבות ידידות לאין קץ, וסגולתו זו, שהעצרתיה כל כך ושעוררה בקרבי הרבה קנאה כל כך, רק שלו היא. כך דרכה של הנפש לסגל ולהקנות לעצמה את כל הדברים שבעולם. ישעיהו הנביא ושקספיר – קטעים של הנפש העולמית הם, ומתוך אהבתי אותם אני כיבשם ומיחדם לעצמי יחוד רוחני. כלום צדקתו שלו אינה שלי? אם אין רוח בינתו עלולה להיות נעשית שלי – אות הוא שאינה רוח בינה כל עיקר.

כדומה לזה הן גם קורות טבע האסון. החליפות וההמורות, המפסיקות הפסקות קצרות את אשרם של בני אדם, אינן אלא אוהרותיו של הטבע, המיוסד על חוק הצמיחה והגידול. על פי ההכרח הפנימי הזה מסתלק כל נפש ממערכת כל הדברים המצויים אצלה, מאיחוייה, ממולדתה, מחוקיה ומאמונתה, כשם שהרקיבה מתוך קונכת-האבן היפה שלה, מפני שאין מדתה מכוונת עוד לשעיר גדלה ומעט מעט יוצרת לה בית דירה חדש. לפי שצור גבורתו וכת רוחו של היחיד הולכות המהפכות האלה ונעשות תכופות ביותר; אלא שברוח מעילה ומוצלח ביותר הן מתמידות והולכות ושוב אינן פוסקות, וכל יחוסי החיים תלויים עליו ומקיפים אותם ברפיון כקרוב שקוף ונוזל, אשר בעדו בולטת וניכרת הצורה החיה, מה שאין כאן אצל רוב הבריות, שהיחוסים האלה משמשים רקמה נוקשה רבת חליפות, המורכבה מהמון דטות ואשר טיבה עשוי להתחלף והאדם מתענה בה כמו בבית האסורים. אי לזאת נבראת היכולת שחוג השקפתו של האדם ילך הלך והתרחב, עד כי האדם של היום שוב לא יכיר באדם של יום אתמול. וכואת צריכה להיות גם הביאוגרפיה החיצונית של האדם בקרב הימים: מדי יום ביומו עליו להתפשט את המעשים והיחוסים שכלו ומתו, כמו שהוא מחליף בכל יום את בגדיו. אבל לנו, הנתונים במצב הדלדול, הקופא תחתיו ואיו מתקדם, המתקומם כנגד כח-ההתפשטות האלהי תחת להשתתף עמו בפעולותיו, לנו באים גידול זה והתפתחות זו רק מתוך דחיפות. אין לנו יכולים להפרד מאוהבינו, אין לנו יכולים לזנוח את המלאכיל המזויים אותנו. אין לנו מרגישים ברבר, שהם נפטרים מאתנו רק בכדי לפנו?

בָּקוּם לְאֶרְאֵלִים. אָנוּ מְעִרְצִים אֶת הַיֶּשֶׁן וְעוֹבְדִים אוֹתוֹ עֲבוּדָה זָרָה. אֵין אָנוּ מֵאֲמִינִים בְּשִׁפְעַת עֲשֵׂרָה שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, בְּנִצְחִיּוֹת הַמִּיּוֹחֶדֶת לָהּ וּבִמְצִיאֹתָהּ בְּכָל־אֵין אָנוּ מֵאֲמִינִים, שִׁישׁ אִיזָה כַח בְּיוֹם זֶה, אֲשֶׁר יוֹכֵל לְהַחֲחֹרֹת עִם יְפֵי יוֹם הָאֲתֻמּוֹל, אוֹ לְשׁוֹב וּלְחַדֵּשׁ אִיתּוֹ. רְפִי יָדַיִם אָנוּ שׁוֹהִיִּם בֵּין חֲרֻבוֹת הָאוֹהֵל הַיֶּשֶׁן, אֲשֶׁר לְפָנַיִם מְצִאֵנוּ בּוֹ לְחֵם וּמַחֲסֵה וּכְלֵי מְלָאכָה, וְאֵין בְּנוֹ אֲמוּנָה, כִּי יֵשׁ בְּכַחוֹ שֶׁל הָרוּחַ לְפָרְנֵס, לְהִלְבִּישׁ וּלְחַזֵּק אוֹתָנוּ מַחֲדָשׁ. סְבוּרִים אָנוּ, שִׁמֵּן הַנִּמְנָע הוּא לְמִצּוֹא שׁוֹב דְּבַר־מָה שֶׁיְהִיָּה יָקָר כֹּל כֵּךְ, נְעִים כֹּל כֵּךְ וְחַבִּיב כֹּל כֵּךְ. וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים וּבוֹכִים בְּכִיָּה שֶׁל חֲנָם. קוֹל אֱלֹהִים קוֹרָא: „קוֹם וּלְךָ הַלֶּךְ וּלְכַת קְדִימָה!" אֵין אָנוּ יוֹכֵלִים לְשַׁבֵּת לְעוֹלָם בֵּין חֲרֻבוֹת הָעֵבֶר. אֲבָל יַחַד עִם זֶה אֵין אָנוּ יוֹכֵלִים גַּם לְבִטּוֹחַ בְּחֲדָשׁ, וְכֵךְ אָנוּ הוֹלְכִים לְדַרְכּוֹנוּ, כַּשֶּׁעִינָנוּ מִפְּנֵי לְאַחֲרֹנוּ, כְּאוֹתָם בְּעַלְי הַמוֹם הַמִּבִּיטִים אַחֲרֵינָהּ.

אָכֵן גַּם הַשְּׁלוּמִים וְהַשְּׂכָר תַּחַת הַפְּגָעִים הָרַעִים הַבָּאִים עַל הָאָדָם סוֹפֵם לְהַתְגַּלּוֹת לְעֵין הַחַבּוּנָה, אִם גַּם לְאַחַר הַפְּסָקוֹת שֶׁל זְמַן אַרוּךְ. מַחֲלַת הַקְּדַחַת, פְּצֵעֵי מוֹם, פְּחֵי נֶפֶשׁ קָשִׁים, אֲבָדֵן הוֹן וְאֲבָדֵן יְדִידִים נְרָאִים בְּשַׁעֲתָם אֲבָדָה שְׂאִינָה חוֹזֶרֶת, שְׂאִין לָהּ תְּשׁוּבָה עוֹלָמִית. אֲבָל מְרוּצַת הַשְּׂנִים, הַשׁוֹטְפַת וּמַתְמַדַת לְבַטָּח, סוֹפָה לְגַלּוֹת אֶת כַּח הַמֶּרְפֵּא הַעֲמוּק, הַמוֹטְבַע בִּיסוּדוֹת שֶׁל כֹּל הַחַיּוּנוֹת שֶׁבְעוֹלָם. מִיתַת יְרִידְנוּ הַיָּקָר, מִיתַת אֲשַׁתְנוּ, אַחֲיָנוּ וְאוֹהַבְנוּ שֶׁבְשַׁעֲתָהּ לֹא הִיתָה בְּעִינָנוּ אֲלָא אֲבָדָה שְׂאִין לָהּ תְּמוּרָה, לְוֹבֶשֶׁת כְּעֹבֹר זְמַן־מָה צוֹרֵת מוֹרָה דֶּרֶךְ אוֹ מֵלֶאךְ טוֹב; כִּי בְנוֹהֵג שֶׁהִיא מַחֲוֹלֶלֶת מֵהַפְּכָה בְּדֶרֶךְ חֵינָנוּ, מְבִיאָה לְיָדֵי סִיּוֹם תְּקוּפַת יְלָדוֹת אוֹ תְּקוּפַת נְעוּרִים, שֶׁהִיתָה מְצַפֶּה לְגַמֵּר חֲתִימָתָהּ, מִפְּסִיקָה אֶת עֲסָקְנוּ הַרְגִיל, אֶת תְּפִיסַת הַבֵּית שֶׁלָּנוּ אוֹ אֹרֶחַ חֵינָנוּ וּמְכַשִּׁירָה אֶת הַהַתְחַדְּשׁוֹת שֶׁל כֹּל אֵלֶּה בְּצוּרוֹת חֲדָשׁוֹת הַנוֹחוֹת וּמְכוּוֹנוֹת בְּיוֹתֵר לְהַתְפַּתְחוֹת אֲפִינָנוּ וְגִידוּלָנוּ. הִיא מְסִיעָה לָנוּ אוֹ מְכַרֶּיחָה אוֹתָנוּ לְרִכּוּשׁ לָנוּ מְכַרִּים חֲדָשִׁים, אוֹ לְקַבֵּל הַשְּׁפָעוֹת חֲדָשׁוֹת, אֲשֶׁר עֲרֻכָן יִהְיֶה חָשׁוֹב מְאֹד בְּשִׁבְלֵינוּ בְּמֵרוּצָח הַשְּׂנִים הַבְּאוֹת; וְהָאִישׁ אוֹ הָאִשָּׁה, אֲשֶׁר אֲלֵמְלֵי נִשְׂאָרוֹ בְּהוֹיַחֵט הָיוּ דוֹפִים לְפָרָה גֵן הַגִּדּוֹל בְּחֻמָּה, שְׂאִין דִּי מְקוֹם לְשִׁרְשִׁיו מִתַּחַת וְיוֹתֵר מְדִי זֶה־רִי חֲמָה לְרָאֵשׁוֹ כְּמַעַל, — מַעֲתָה, כְּאֲשֶׁר נִפְרָץ גִּדְדֵּן הַגֵּן וְהַגֵּן הַתְּרַשֵּׁל בְּטַפּוֹלָם, יִהְיוּ לְתֵאנָה עֲבַתָּה בִיעֵר, אֲשֶׁר בְּנֵי אָדָם בָּאִים אֵלֶּיהָ מִן הַסְּכִיבוֹת הַרְחוּקוֹת לְחִסוֹת בְּצִלָּהּ וְלִיְהוֹנָה מִפִּירוֹתֶיהָ.

חֲרָבִים כְּאֲנְגִלִּית י. ל. בְּרוּךְ.